

пия две ракии и се настрой, и ела слушай после музика! Таксим е газел както почваш да свириш. Едно и също е. Газел и маане, и таксим – това е едно. Без тъпан. Това разширява масата” [АИФ I, №100, с. 36].

Многократно сме наблюдавали “разширяването на масата” – импровизационно свирене с различна продължителност, което се свързва с музика за слушане, за емоционално вглъбяване, а не за танцуване. Наблюдавал го е и Тимоти Райс в Македония, според когото времетраеното на импровизацията се определя от настроението, ситуацията, вдъхновението или часовника в звукозаписното студио [Rice, 1982:131].

Ако танцовият и част от обредния репертоар, наричан от зурнаджиите *песни*, се изгражда върху установени в традицията формули, свиренето на *трапеза* е свободно и се определя от импровизацията: “Без песен се прави. Таксим – импровизираш от тебе нещо... Преди песента е таксим. Ние си правиме таксим преди почването и след това си почваме песента. Таксим и маане са едно и също... Маане се вика на маса. Първо да му прайш маане, после песната. Това да въртиш, да въртиш. Ке я въртиш, ке я люляш, докато почне песента. Тежко е маането. Бавно, тежко, на бавни песни. На трапеза на сватба тъпанджията не чука, понеже се свири маане. Дължината на маането зависи от майстора – колко са му платили. Ако десет лева – две минути, ако сто лева – може и час. Маане е тежко, нещо изпипано... Маане и газел, и вариак е се едно и също. Това са мелодии баз ритъм. Маане е без песен. Това е една интродукция. Маане е безмензурна” [АИФ I, №100, с. 31-33].

Локални и индивидуални стилове

Наблюденията върху зурндажийската изпълнителска практика в музикантските центрове Петричко, Разложко и Гоцеделчевско показват, че между тях съществуват очертани стилови различия. Стиловото разнообразие е свързано с богатството в интерпретацията на често срещани в района музикални мотиви, модели и идеи. Според способа на звукоизвличане, вида зурни и репертоара, могат да се определят три локални стила на зурнаджийско-тъпанджийската музика – Петрички, Разложки и Гоцеделчевски, които демонстрират различни форми и израз на музикално съзнание и традиция. В съвременността се случва тези стилове да се преплитат, да си влияят, дори да съвпадат в отделни моменти. Възможни обяснения са както разпадането на традицията, така и динамизиращите се културни връзки между практикуващите свирачи, преодоляването на локалния ареал на свирене, срещата с нови аудитории.

Информацията за стиловите различия в зурнаджийската музика е извлечена чрез комбиниране на три подхода – първо, наблюдение и описание на живо свирене; второ, интервюта с музиканти и трето – наблюдение върху архивни записи и сравнение между звученето и репертоара на различни зурнаджийски формации. Сравнението между регистрираната зурнаджийска традиция в архивните записи и живата днес може да даде информация за динамиката в локалните стилове – движение на промяна и унификация през последните 50 години, което в никакъв случай обаче не означава, че локалните зурнаджийски стилове не съществуват в наши дни. Все пак днес не може да се приеме безрезервно твърдението, че оформилите се три зурнаджийски стила са константна величина и “преминаването на свиркари от един район в друг е рядко явление” [Манолов, 1974:41]. През последните години се забелязва взаимопроникване между отделните стилове и известно налагане на петричкия стил – петрички зурни